

Leven in intercultureel en interreligieus partnerschap

Ellen Colpaert

De multiculturele samenleving is een feit. Ook voor onze gezinnen heeft dit gevolgen; mensen vinden elkaar over culturen heen. Het lijkt evident dat het uitbouwen van een interculturele partnerrelatie een aantal zaken met zich meebrengt waar niet-gemengde koppels weinig mee te maken krijgen. Toch is dit gegeven relatief. Ellen Colpaert deed onderzoek naar interculturele en interreligieuze partnerrelaties en geeft hieronder haar bevindingen weer. Dit artikel geeft eerst een beeld van hoe wij vanaf de 'buitenkant' naar dit soort relaties kijken, wat ons aan het denken kan zetten over onze interactie met mensen van een andere cultuur. Daarna gaat het over 'binnenkant' van zo'n relatie en worden concrete ervaringen geduid.

Argwaan en exotisme

Enkele jaren geleden hing er in ons land een waas van argwaan en van exotisme over cultuur- en religiegemengde partnerrelaties. Argwaan, omdat zulke relaties op 'schijn' gebaseerd kunnen zijn, of omdat ze zouden leiden tot onoverkomelijke problemen in de relatie en dus tot echtscheiding en zelfs tot kindervervalsingen. Wie geen argwaan koestert voor interculturele partnerrelaties, vervalt al gauw in exotisme of idealisering: dagelijks met iemand van een vreemde cultuur aan tafel zitten en het bed delen zou het leven grenzeloos kunnen verrijken en ook de kiemkracht in zich kunnen dragen om de wereld te 'veranderen'.

Een onderzoek naar de realiteit van intercultureel en interreligieus partnerschap, gebaseerd op ervaringen van mensen die daadwerkelijk in deze situatie leven, was dan ook welkom in Vlaanderen. Het actie-onderzoek 'Gemengd Verbonden' concentreerde zich een jaar lang op het thema om uit te zoeken wat de ervaringen zijn van deze paren en of er bij hen noden leven waar onze samenleving rekening mee hoort te houden.¹

Of de situatie ondertussen veranderd is en er minder argwaan en exotisme leven dan een aantal jaren geleden, durf ik me niet over uit te spreken. Het is aan de lezer om daar mee over te oordelen.

Niet problematiseren, niet idealiseren

De resultaten van het project 'Gemengd Verbonden' wezen uit dat de realiteit complexer is en, zoals zo vaak, vraagt om relativering van de stereotype denkbeelden. Het bestaan van 'schijnhuwelijken' en interculturele conflicten moet erkend worden, maar de mooie kanten van het leven met culturele en religieuze verschillen evenzeer. Mensen in interculturele en interreligieuze partnerrelaties vertelden vaak dat je hun relatie niet moet problematiseren, maar ook niet moet idealiseren. Belangrijk hierbij is dat de plaats die de culturele of religieuze

---

¹ Het onderzoek vond plaats tussen augustus 1999 en september 2000. Het is gebaseerd op gesprekken met 60 cultuurgemengde paren uit Antwerpen, Mechelen en Brussel en werd aangevuld met de ervaringen van 25 centra uit de welzijnssector. Het werd uitgevoerd door CIMIC, op initiatief van Kerkwerk Multicultureel Samenleven en met de financiële steun van het Vlaams Ministerie voor Brusselse Aangelegenheden en Gelijkekansenbeleid en het Vlaamse Ministerie voor Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen.

verschillen in hun relatie innemen, juist ingeschat wordt. Blijkbaar is het culturele iets waarmee men leeft, waarmee men in actie treedt, terwijl het relationele en het persoonlijke centraal staan. Eén van de boodschappen die vele geïnterviewde partners gaven, was dan ook dat hun relatie ‘niet zo anders is dan die van koppels in niet-gemengde relaties’. Zij vinden bijvoorbeeld dat de overeenkomsten tussen hen beiden meer gewicht hebben in hun relatie dan de verschillen. Of ze herinneren eraan dat er ook verschillen bestaan tussen partners met een gelijkaardige culturele en religieuze achtergrond. Voor de partners in kwestie is het dan ook niet altijd even duidelijk of de verschillen tussen hen beide van culturele of van karakteriële aard zijn. Zo merken ze aangename, ergerlijke, en – in uitzonderlijke gevallen – onoverkomelijke verschillen op met betrekking tot respectievelijk hun opvattingen over de man-vrouwrelatie, de plaats van de familie, de manier van communicatie, het omgaan met gastvrijheid, tijdsinvulling, financiële verantwoordelijkheid, autoriteit ten opzichte van de kinderen, organisatiecultuur, het taalverschil, de eetcultuur, materiële noden, lichaamstaal, religiositeit, verantwoordelijkheid voor het huis, geloofspraktijk, de rol van collectiviteit en van individualiteit, de plaats van het werk en de invulling van feestdagen². Thema's die – in meerdere of mindere mate – ook herkenbaar zijn voor partnerrelaties waarbij de partners dezelfde culturele en religieuze achtergrond hebben.

Niet zo vreemd, maar wel anders

Wat het leven in een cultuurgemengd gezin wel een ander karakter geeft, is de houding van de omgeving ten aanzien van het gezin. Het feit dat er een ‘immigrant’, een ‘allochtoon’ in het gezin leeft, confronteert niet alleen de ‘vreemdeling’ maar ook zijn/haar partner en gezinsleden, met de realiteit van racisme en discriminatie waarmee allochtonen in onze samenleving bejegend worden. Ze ervaren vaak wantrouwen van de ouders of de schoonouders, de familie, de vrienden, de collega's, de burens, de huisbaas, de gemeente,... De gevolgen van de migratie hebben vaak wel degelijk een impact op het samenleven, en op de relatie. Het respect, de status en de positie die de ‘vreemde’ partner in ons land al dan niet weet te verwerven, is bepalend voor zijn/haar zelfbeeld en gevoel van eigenwaarde en heeft een impact op de identiteit van de partner. En met die ‘nieuwe’ identiteit moet worden samengeleefd...

Ook de allochtone gemeenschappen in Vlaanderen staan vaak niet open voor een gemengd huwelijk. Omwille van hen wordt het koppel vaak gedwongen om keuzes te maken, keuzes die raken aan de identiteit van één van beide partners.

Omgaan met religieuze verschillen

Religie kan een belangrijk deel uitmaken van iemands identiteit. Over het algemeen blijkt echter dat het omgaan met religieuze verschillen bij de geïnterviewde koppels niet centraal staat in het samenleven, maar zich wel manifesteert in ‘aangename’ en/of ‘ergerlijke’ ervaringen. In de context van het onderzoek werd bewust onderscheid gemaakt tussen ervaringen van ‘religiositeit’ en ervaringen met betrekking tot de ‘geloofspraktijk’. Religiositeit situeert zich eerder op een spiritueel niveau, terwijl de ‘geloofspraktijk’ meer betrekking heeft op een aantal handelingen in de praktijk van het dagelijks leven. De omgang met het ene is voor sommigen namelijk al makkelijker dan de omgang met het andere. Zo ervaren Vlaamse mannen verschillen in religiositeit en geloofspraktijk vaker als een meerwaarde in de relatie en ervaren de ‘vreemde’

---

² De genoemde thema's van verschil worden hier opgesomd in volgorde van belangrijkheid en mate van voorkomen bij de geïnterviewde koppels.

mannen dit eerder als ‘ergerlijk’, als een hindernis. Vlaamse vrouwen ervaren het verschil in religiositeit eerder als een meerwaarde, en het verschil in geloofspraktijk eerder als een hindernis. De geïnterviewde ‘vreemde’ vrouwen daarentegen staan zowel neutraal tegenover een verschil in religiositeit als in geloofspraktijk. Daarnaast spelen religieuze verschillen ook een rol met betrekking tot de opvoeding van de kinderen. Uit de hierboven genoemde opsomming van thema’s van verschil, blijken religiositeit en geloofspraktijk echter een veel minder grote rol te spelen in de relatie dan heel wat andere thema’s, zoals bijvoorbeeld de opvattingen over de man-vrouwrelatie of de plaats van de familie. Toch is hun impact vermeldenswaardig.

God is God

Op spiritueel vlak merken sommige mensen op dat ze, ondanks hun verschillende religieuze achtergrond, spreken over dezelfde God. “God is God. Er is geen verschil tussen de God van mijn man en die van mij. Wij spreken daar veel over...”, getuigde een Vlaamse vrouw die al bijna 20 jaar getrouwd was met een Marokkaanse moslim.³ Of zoals een Vlaamse man die getrouwd was met een Marokkaanse vrouw het omschreef: “We hebben dezelfde God, maar belijden anders. We praten veel over religie, maar laten ieder zijn gang gaan.” Soms hebben mensen ook het gevoel dat het samenleven met een partner met een andere religieuze achtergrond hen voedt en/of hen dichter bij hun eigen geloof brengt. Een Vlaamse man, getrouwd met een Poolse vrouw, vertelde: “In religiositeit verschillen we niet, we versterken elkaar er eerder in. De zingende rituelen, de tradities, bijvoorbeeld bij een huwelijk of op kerstmis, zijn voor mij wel een rijkdom. Het zijn niet persé katholieke tradities. Hun inhoud is niet van belang, wel hun functie.” Het samenleven met een partner met een andere religieuze overtuiging kan dus een verrijking betekenen voor de eigen religiositeit of spiritualiteit. Zo getuigde ook een Turkse man: “Voor mij was het een verrijking het katholicisme te leren kennen. Ik ga soms mee naar de kerk...”

Ook wanneer één van beide partners veel minder gelovig is, of helemaal niet gelovig, kan er oprechte waardering en respect voor de religiositeit van de partner bestaan. Zo vertelde een Vlaamse vrouw die samenleeft met een Marokkaans-Belgische moslim: ‘Als mijn man niet bidt, voelt hij zich slecht, als hij bidt wordt hij vrolijk. Dus heb ik graag dat hij bidt.’ Een andere vrouw vind het tof dat haar man kracht haalt uit zijn geloof en hoopt om ooit zelf meer op die manier te kunnen denken. Ook hieruit blijkt dat de religiositeit van de ene partner invloed heeft op (die van) de andere partner. Toch is het aanvaarden van het religieuze verschil niet voor iedereen even makkelijk of vanzelfsprekend. Een Vlaamse vrouw die getrouwd is met een Nigeriaanse man gaf toe dat ze het in het begin moeilijk vond: “Ik kon me moeilijk thuis voelen in de kerk van mijn man. Het is er protestants, spiritueel, ze bidden veel, praten over God en over de bijbel, er is handoplegging,... Ik ben minder contemplatief. Mijn geloof drukt zich meer uit in daden, in mensen. Maar als dat voor hem belangrijk is, is dat oké...”

En dan heb je ook de grote groep van mensen voor wie het verschil in religieuze achtergrond een ‘neutraal’ terrein is, dat noch als meerwaarde noch als hindernis ervaren wordt, en soms gewoon nauwelijks een rol speelt in de relatie, of ‘geen punt’ is. Zoals voor de Marokkaans-Belgische vrouw die verklaarde: “Religie heeft geen plek bij ons. Vroeger ging mijn man naar de kerk en ik

---

³ Alle citaten zijn afkomstig uit het vermelde actie-onderzoek ‘Gemengd Verbonden’: COLPAERT, E., *Gemengd Verbonden. Eindrapport m.b.t. een actie-onderzoek over cultuur- en religiegemengde partnerrelaties in Vlaanderen en Brussel*, Kerkwerk Multicultureel Samenleven, Brussel, 2000, 123 pp.

naar de moskee, omdat dat moest.” Of voor de Turks-Belgische vrouw die zei: “Religie was niet moeilijk. Hij ging al niet naar de kerk, enkel bij een begrafenis, en dan ging ik mee...”

Hoewel dit in het onderzoek niet is voorgekomen, gebeurt het ook dat een partner zijn of haar religie opdringt aan de andere en deze laatste dus zijn of haar religie opgeeft. Dat dergelijke situaties niet altijd van een leien dakje lopen, is niet verwonderlijk. Met dergelijke ‘gedwongen keuzes’ wordt namelijk geraakt aan de identiteit van één van de partners. Deze ziet zich genoodzaakt om een nieuwe identiteit op te bouwen. Dit kan echter gepaard gaan met gevoelens van pijn en verlies om het ‘oude’. Het vraagt bijgevolg heel wat tijd om een nieuwe identiteit op te bouwen. Heel anders is het wanneer één van de partners zich volledig uit eigen beweging en overtuiging aansluit bij de religie van de andere. Ook in dit geval zal zijn of haar identiteit zich ‘vernieuwen’, maar de weg ernaartoe is eerder één van harmonie.

Koken met twee pannen

In de praktijk van het dagelijkse leven uit de omgang met religieuze verschillen zich ook in hele kleine concrete zaken, zoals bijvoorbeeld in het bereiden van voedsel met twee verschillende pannen: een pan voor varkensvlees en een pan voor ‘rein’ voedsel. Hoewel dit een klein en ‘banaal’ gegeven kan lijken, is het een van de wijzen waarop het verschil in religieuze achtergrond en overtuiging zich kan manifesteren in het dagelijkse leven. En al lijkt het niet onoverkomelijk, een opeenstapeling van dergelijke concrete zaken en religieuze ‘gewoonten’, kunnen toch ook weer hun impact hebben op de organisatie van het dagelijkse leven of op het gemoed van de partners. Of zoals een Vlaamse vrouw het formuleerde: “Religie op zich is geen probleem. Ik mis het varkensvlees wel erg.”, waarop ze een hele litanie afstak van gerechten op basis van varkensvlees die ze niet kan bereiden, omdat ze getrouwd is met een moslim. Verschillen in geloofspraktijk hoeven echter helemaal niet tot ergernissen te leiden, zo getuigt een Vlaamse vrouw die getrouwd is met een katholieke Chileense man: “Mijn man bidt. Hij maakt een kruisteken als hij in de auto stapt. Hij gelooft meer dan ik, maar dat is geen probleem, omdat ik wel dezelfde waarden deel.”

Interreligieus opvoeden

Naar de opvoeding van de kinderen toe speelt het verschil in religieuze achtergrond ook een rol, en deze is van veel fundamenteelere aard dan de ervaringen met de geloofspraktijk. De komst van kinderen confronteert een religieus gemengd koppel met moeilijke vragen. Welke keuzes maken ze voor de kinderen? Hoe kan je twee religies doorgeven?

Veel mensen ‘doen niks met religie’ om problemen te voorkomen. Tijdens een ontmoetingsdag rond interreligieus opvoeden raadde dominee Judith Van Vooren⁴ dit echter af. Zij adviseert net om het kind te confronteren met vragen over religie.

Oprecht respect voor de partner en diens identiteit, impliceert ook een diep respect voor zijn of haar geloofsbeleving. Dit werkt door naar de religieuze opvoeding van de kinderen toe. Een jonge Vlaamse vrouw die samenleeft met een Marokkaans-Belgische man verwoordde het als volgt: “Ik respecteer de religie van M. Hij wil dat onze kinderen moslim worden. Ik zie hoe hij leeft, hij is

---

⁴ *Ontmoetingsdag voor mensen met een interreligieuze relatie*, een initiatief van Samen op Weg-kerken, Utrecht, 20 mei 2000.

gelukkig. Dan zal die religie voor mijn kinderen ook wel goed zijn.” Respect voor de religieuze ‘bron’ van de partner is dan ook een voorwaarde tot respect voor de ‘bron’ van de kinderen.

Opvallend is dat vele partners hun kinderen ‘vrij willen laten’ in het kiezen van een religie. Zoals een vrouw, die getrouwd is met een Nigeriaanse man, aangaf: “De kinderen zijn gedoopt. De jongen is ook besneden. Dat is geen punt, kinderen gaan toch hun eigen weg.” Men kan echter alleen spreken van een eigen weg en een eigen keuze van de kinderen voor een bepaalde religie, wanneer ze daadwerkelijk opgegroeid zijn in beide religies. Dat gaat niet vanzelf, stelde een gemengd koppel vast toen hun kinderen volwassen werden: “Mijn man heeft de kinderen geen Arabisch geleerd, hij heeft ze niet leren bidden. De opvoeding liet hij grotendeels aan mij over. Later had hij spijt van de gevolgen: de kinderen konden geen Arabisch en ze konden niet bidden.” In de opvoeding van kinderen hebben ouders een voorbeeldfunctie, dat geldt ook zo voor hun religieuze opvoeding. Als je wil dat je kind jouw ‘bron’ kent, moet je dat niet overlaten aan de partner, die daar minder mee vertrouwd is en opgegroeid is met en vanuit een andere ‘bron’. Een kind opvoeden in twee religies vergeleek Judith Van Vooren met tweetalig opvoeden. Ze gaf het advies om de religieuze bronnen niet te mengen, maar wel te respecteren (en je erin te verdiepen). Bij een tweetalige opvoeding wordt aangeraden om de twee verschillende talen die de ouders spreken strikt gescheiden te houden en het gebruik van een bepaalde taal steeds te koppelen aan een bepaalde persoon of een bepaalde ruimte. Hetzelfde principe zou gelden voor ‘multireligieus’ opvoeden. Volgens Van Vooren is een mengsel creëren van twee religies waarschijnlijk minder rijk dan de keuze van het kind voor één religie. Voor sommige ouders maakt het dan ook niet zoveel uit voor welke religie het kind uiteindelijk zal kiezen: “Het belangrijkste is dat ons kind een relatie krijgt met God. We tonen beide, hoe je moslim bent, hoe je christen bent...”

Er zijn echter ook koppels die de religieuze opvoeding van de kinderen als een echte ‘hindernis’ voor het samenleven ervaren. Zo komt het in extreme gevallen voor dat een man die het gevoel heeft dat zijn cultuur en religie geen plaats krijgt, zich zodanig aangetast en miskent voelt in zijn identiteit, dat hij overgaat tot scheiding, en soms zelfs tot ontvoering van de kinderen. Dergelijke verhalen zijn bekend vanuit de media en dragen bij tot de negatieve beeldvorming en de argwaan die er bestaat over cultuur- en religiegemengde partnerrelaties.

Rijkdom

Ondanks het feit dat cultuur- en religiegemengde paren zich vaak niet ‘anders’ voelen dan niet-gemengde koppels, zoals ik in het begin aangaf, vinden de meesten onder hen toch dat hun relatie een rijkdom in zich draagt die minder tot uiting komt in niet-gemengde relaties. Zo waarderen ze dat ze door de relatie veel bijleren, dat ze meer leren over hun eigen culturele en religieuze achtergrond en over de cultuur en de religie van hun partner. Ze waarderen de diepgang die het leven krijgt doordat het evidente regelmatig in vraag wordt gesteld. Ze waarderen de vele gesprekken die ze noodgedwongen moeten voeren om tot overeenstemming en tot een beter begrip van elkaar te komen. Ze waarderen het respect dat er voor elkaar en elkaars cultuur is, en ze genieten er ontzettend van dat er ‘een andere wereld voor hen opengaat’. Soms leidt het samenleven ertoe dat men met betrekking tot bepaalde aspecten van het leven een andere levenshouding gaat aannemen en dat iemand zich daardoor ‘meer mens gaat voelen’. Vlaamse partners vertellen dat ze de waarde van familierelaties, gastvrijheid en religie herontdekken...

Samenleven in intercultureel en interreligieus partnerschap kan dus heel mooi zijn, maar je moet ervoor openstaan en bereid zijn water bij de wijn te gieten. Volgens één van de ondervraagden uit het onderzoek hangt het slagen van de relatie dan ook vooral af van de ingesteldheid van de partners en niet van de culturele of religieuze achtergrond!

ELLEN COLPAERT studeerde 'Talen en Culturen van Latijns-Amerika' aan de Rijksuniversiteit Leiden, met als specialisatie Culturele Antropologie. In het kader van deze studie verrichte ze onderzoek naar het tweetalig en intercultureel onderwijs in Guatemala. Terug in België was ze daarna verbonden aan CIMIC, Centrum voor Intercultureel Management en Internationale Communicatie, voor de uitvoering van het onderzoek 'Gemengd Verbonden', in opdracht van Kerkwerk Multicultureel Samenleven. Vanwege haar belangstelling voor onderwijs en etnische minderheden werkte ze nadien achtereenvolgens als internationale coördinator bij de KHMechelen, bij Schoolopbouwwerk Brussel vzw en is ze momenteel werkzaam als leerkracht Nederlands voor anderstaligen. Ellen Colpaert leeft zelf "gemengd verbonden" en is moeder van een zoontje.

CIMIC, Centrum voor Intercultureel Management en Internationale Communicatie, is verbonden aan de Katholieke Hogeschool van Mechelen. CIMIC biedt een tweejarige opleiding aan en geeft advies aan ondernemingen en non-profitinstellingen. Bij dit alles pleit CIMIC voor interculturaliteit als een vorm van wederzijds integreren en samenleven.